

«Витрати на догляд та лікування не стягуються щодо батьків, які ухилялися від виконання своїх батьківських обов'язків та/або позбавлені батьківських прав».

Висновки. Зважаючи на викладене, можна сформулювати декілька основних висновків:

1. За своєю правовою природою звільнення дочки, сина від обов'язку утримувати матір, батька та обов'язку брати участь у додаткових витратах є самостійною сімейно-правовою санкцією, а підстава її застосування, ухилення від виконання батьківських обов'язків, вимагає дотримання певних умов, якими

є: вік і матеріальний стан дитини; непрацездатність батьків, їх потреба в матеріальній допомозі.

2. Наявність підстав для звільнення від обов'язку утримувати батьків з'ясовується саме під час розгляду справи про стягнення аліментів на утримання батьків і не може бути самостійною правовою вимогою в суді.

3. У виняткових випадках, якщо мати, батько є тяжко хворими, інвалідами, за додаткової умови, що дитина має достатній дохід, *витрати на догляд та лікування батьків, які ухилялися від виконання своїх батьківських обов'язків та/або були позбавлені батьківських, пропонуємо не стягувати.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейне право України: Підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. Ред.. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 264 с.
2. Рішення Апеляційного суду Кіровоградської області – Справа № 22-ц/1190/1490/12 від 12.06.2012 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24720670>.
3. Рішення Миколаївського районного суду Львівської області – Справа № 447/224/13-ц від 29.03.2013 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30340497>
4. Утримання непрацездатних батьків / Щотижнева інформаційно-правова газета // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&&newsid=120517>]
5. Діба І.Аліменти на дитину за договором / Ірина Діба // Юридичний вісник України. – № 11. – 2007 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.licasoft.com.ua/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=326316&menu=458136>
6. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / [Жилінкова І.В., Антошкіна В.К., Д'ячкова Н.А., Москалюк В.Ю. та ін.]; за ред. Жилінкової І.В. – К.: Ксилон, 2008. – 855 с.

УДК 347.457

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КРЕДИТНИХ ТА ПОЗИКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF CREDIT AND LOAN LAW RELATIONSHIP

Тупицька Є.О.,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри цивільного права № 2

Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Досліджуються особливості відносин, що впливають з укладення учасниками цивільного обороту договорів позики та кредиту. Визначаються спільні та розрізняльні ознаки цих договорів. Встановлюється, що зобов'язання, визначені законодавцем як кредитні, є позиковими за своєю правовою природою, утім відрізняються від останніх спрямованістю дії з виконання кредитного зобов'язання. Пропонуються подальші напрямки проведення дослідження з обраної тематики.

Ключові слова: позика, кредит, позикові правовідносини, кредитні правовідносини, договір, зобов'язання.

Исследуются особенности отношений, которые образуются вследствие заключения договоров займа и кредита. Определяются общие и отличительные признаки этих договоров. Устанавливается, что обязательства, определенные законодателем как кредитные, являются заемными по своей правовой природе, но отличаются от последних направленностью действия по выполнению кредитного обязательства. Предлагаются дальнейшие направления проведения исследования по выбранной тематике.

Ключевые слова: займ, кредит, заемные отношения, кредитные отношения, договор, обязательство.

Summary: This article analyzes the features of relationships that are formed as a result of making the loan and credit contracts. Established some common and distinctive features of these contracts. Established that the credit obligations are levered by their legal nature, but differ from the loan obligation by the direction of action to implement the obligations of the loan. We offer future directions of research on selected topics.

Key words: loan, credit, loan relations, credit relations, contract, obligation

Відносини, що виникають з приводу передачі речей однією особою іншій на умовах їхнього повернення у тій же кількості та якості, були відомі ще з часів римського приватного права. У той час вже іс-

нувала проблема відмежування понять позики і кредиту як договірних конструкцій, за допомогою яких оформлювались такі відносини. Термін «кредит» використовувався римськими юристами для позначен-

ня процесу передачі речей, визначених родовими або індивідуальними ознаками (останнє мало місце під час зберігання або користування річчю з обов'язком повернути її у майбутньому). Таким чином, договір позики в римському праві вважався різновидом кредитного договору, і ототожнення цих понять пояснювалось їх співвідношенням як рід і вид [1, с. 348]. Що стосується Цивільного Кодексу України 2003 року, слід зазначити, що в ньому міститься широке поняття позиково-кредитних правовідносин. Поряд із традиційними договорами позики і кредиту, ним також передбачені відносини комерційного кредитування (ст. 1057 ЦК України) та новації боргу у позикове зобов'язання (ст. 1051 ЦК України). Договорами позики і кредиту присвячені окремі параграфи глави 71 ЦК України, що, в свою чергу, дає можливість розглядати їх як рівнозначні стосовно один одного та самостійні. У зв'язку з цим необхідно встановити, які ознаки вирізняють кредитні правовідносини та дозволяють говорити про їх відокремленість у системі цивільних правовідносин.

Дослідженням теоретичних та практичних проблем у сфері кредитування займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як М. І. Брагінський, В. В. Вітрианський, Л. Г. Єфімова, С. Компанієць, В. В. Луць, Л. А. Лунц, Д. І. Мейер, Р. А. Майданик, Л. А. Новосьолова, О. М. Олійник, О. П. Орлюк, Є. А. Павлодський, Е. Г. Полонський, М. Г. Розенберг, О. А. Флейшиц, Ю. І. Чалий, Г. Ф. Шершеневич та ін. Аналізуючи існуючу на сьогодні наукову правову літературу, присвячену кредитним відносинам, можна стверджувати, що досі маловивченими лишаються питання їх співвідношення та розмежування з позиковими відносинами, що вимагає проведення відповідного наукового дослідження.

Метою цієї статті є дослідження понять «позики», «кредит», «позикове зобов'язання», «кредитне зобов'язання» та формулювання власних висновків стосовно їх співвідношення.

У загальному вигляді кредитні правовідносини можна визначити як відносини договірної характеру, що полягають у відстроченні виконання зобов'язання за відплатним договором або переданні кредитором грошей чи інших речей, визначених родовими ознаками, за плату на умовах повернення їхнього еквіваленту у певний строк. Із вказаного визначення можна виділити декілька характерних ознак кредитного зобов'язання. Так, досліджувані правовідносини у більшості випадків опосередковують грошові зобов'язання учасників цивільного обороту. У зв'язку з цим логічним є визначення «родових» речей як одного з елементів їх змісту. Говорячи про елементи кредитних відносин, Е. Г. Полонський відмічав, що їх зміст характеризується обов'язком боржника повернути те саме і в такій же кількості, як і було отримано [2, с. 73]. Крім того, враховуючи поширення на кредитні відносини правового регулювання позики, включення у їхній зміст індивідуально визначених речей не відповідало б сутності цих відносин. Наступною ознакою кредитних правовідносин є їх договірний характер. Кредитні зобов'язання

виникають внаслідок вчинення їх сторонами різноманітних правочинів, які, як правило, оформлюються у вигляді кредитних договорів між банком та позичальниками. Утім, сучасною практикою вироблені й інші способи надання кредиту. Наприклад, сторони за договором банківського рахунку можуть, у випадку відсутності коштів на рахунку клієнта, узгодити умову про надання банком кредиту – так зване «овердрафтне кредитування» (ст. 1069 ЦК України). Відомий правник Л. Г. Єфімова також розглядає відносини вексельного кредитування, де сам кредит видається клієнту не грошима, а звичайними векселями банку, загальна номінальна вартість яких відповідає сумі наданого кредиту [3, с. 528].

Розкриваючи питання співвідношення кредитних правовідносин з позиковими, слід зазначити, що у науковій юридичній літературі немає єдності в позиції щодо правової природи та сутності поняття «кредит». Одні правники розглядають його як різновид позики (М. М. Агарков, Є. А. Флейшиц) [4, с. 215]. Інші автори (Є. С. Компанєць [2.], Е. Г. Полонський [5], Я. А. Куник [6]) вказують на самостійність кредитного договору. Поряд із цим, існують точки зору, за якими кредитний договір є попереднім договором позики [7, с. 82]. Нарешті, існує думка, що кредитний договір – різновид позики [8], але, на відміну від останньої, він може бути як реальним, так і консенсуальним [9, с. 12].

Наявність такої великої кількості позицій стосовно правової природи кредитних та позикових зобов'язань обумовлена схожістю економічної сутності договорів кредиту та позики і, відповідно, схожістю їхнього правового регулювання. Утім, зазначені договірні конструкції мають деякі розрізняльні ознаки. Так, предметом договору позики виступають гроші або речі, визначені родовими ознаками. Предметом кредитного договору можуть бути тільки гроші. Суб'єктами договору позики на стороні як позичальника, так і позикодавця можуть бути будь-які учасники цивільного обороту (фізичні, юридичні особи тощо), кредитом у кредитному може бути тільки банк або інша фінансова установа. Договір позики може бути як відплатним так і безвідплатним, а кредитні відносини завжди відплатні. Укладання договору позики може здійснюватись в усній або письмовій формах, кредитні відносини оформлюються завжди письмово.

Незважаючи на вказані особливості договорів позики і кредиту, у науковій цивілістичній літературі часто аргументується висновок, що кредит є особливим видом позики. Головним аргументом підтвердження цієї позиції виступає наявність у цивільному законодавстві норми відсилання, а саме ч. 2 ст. 1054 ЦК України, відповідно до якої до відносин за кредитним договором застосовуються положення параграфу 1 глави 71 ЦК України «Позика», якщо інше не встановлено законом і не впливає із суті кредитного договору. Як зазначає В. В. Вітрианський, «серед правил про кредитний договір міститься положення про те, що до відносин за кредитним договором застосовуються у субсидіарному порядку норми про договір позики» [10, с. 10]. Це,

у свою чергу, дало привід автору дійти висновку, що «кредитний договір слід кваліфікувати як окремий вид договору позики» [11, с. 305-330].

Утім, вбачається, що підхід, відповідно до якого наявність норми відсилання стало єдиним вагомим аргументом віднесення кредиту до виду договору позики, є досить сумнівним. По-перше, як уже було зазначено, норма, закріплена в ч. 2 ст. 1054 ЦК України, є відсилочною і виступає прикладом особливого юридичного способу регулювання, коли має місце відсилання до регламентації подібних відносин у встановленому законодавством порядку. Метою такого субсидіарного регулювання, передусім, є виключення дублювання нормативного матеріалу. По-друге, таку саме конструкцію відсилочної норми законодавець використовує і під час регулювання інших зобов'язальних відносин. Наприклад, відповідно до ст. 716 ЦК України, до договору міни застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, положення про договір поставки, договір контрактиції або інші договори, елементи яких містяться в договорі міни, якщо це не суперечить суті зобов'язання. Складно уявити, що наведена норма дозволить припустити будь-яку залежність договору міни від зазначених в цій статті відносин. Такі самі приклади можна знайти у ч. 2 ст. 734 ЦК України «Передання майна під виплату ренти», ч. 3 ст. 1058 ЦК України «Договір банківського вкладу». Таким чином, доктринальний підхід виражається у визначенні договору міни (та ін. зазначених правочинів) як самостійних типів цивільно-правових зобов'язань. По-третє, якщо звернутись до структури глав Цивільного кодексу, зокрема, купівлі-продажу, найму (оренди), підяду, можна із впевненістю стверджувати, що законодавча позиція визначення видів цивільно-правових договорів у межах відповідних глав встановлюється не за допомогою використання відсилочних норм.

Що стосується питання співвідношення правовідносин позики і кредиту, передусім, слід зазначити, що у цивільному праві економічним категоріям «кредит» та «кредитні відносини» найбільше відповідають поняття «позика» та «позикові зобов'язання». Отже, термін «кредит» є економічним поняттям, що юридично може оформлюватись у вигляді договору позики, кредиту, факторингу та ін. Усі ці договори є підставою виникнення позикового зобов'язання. Правова природа та місце договору позики в цивільному праві обумовлені покладанням на нього функції типового кредитного зобов'язання по відношенню до всіх форм кредитування [2, с. 49-51], тому цивільно-правові норми, що регулюють договір позики, поширюються на «вторинні» позикові відносини за умови, якщо інше не передбачено законодавством, яке регулює окрему форму кредитування. Звідси можна зробити висновок, що всі параграфи глави 71 ЦК України регулюють самостійні види договірних конструкцій, а саме: договір позики, кредитний договір та договір банківського вкладу. Підтвердженням цього висновку є аналіз спрямованості дій суб'єктів таких відносин. Так, назва першого параграфа глави

71 ЦК України зводиться до обов'язку позичальника повернути позикодавцю суму позики або такої самої кількості речей того ж роду і якості, а назва другого параграфа пов'язана здебільшого із зобов'язанням з надання кредитором суми кредиту позичальнику. Отже, зміст позикового зобов'язання визначається спрямованістю руху дії від позичальника до позикодавця. Кредит, у свою чергу, визначається як зобов'язання, за яким кредитор зобов'язується надати грошові кошти позичальнику, а позичальник має право вимагати від кредитора здійснення такої передачі у розмірі та на умовах, передбачених договором. Тобто мова йде про «направленість» дії від кредитора до позичальника. Вчинення дій зобов'язаною особою в кредитному правовідношенні створює борг на боці позичальника, і тому, у чистому вигляді, воно не є грошовим зобов'язанням, що завжди спрямоване на погашення грошового боргу здійсненням платежу. Таким чином, саме спрямованість кредиту від кредитора до позичальника відрізняє його від позикового зобов'язання.

Проведений аналіз таких понять, як «позика», «кредит», «позикові зобов'язання» та «кредитні зобов'язання» дозволяє сформулювати власні висновки стосовно їх співвідношення. Твердження про те, що категорія «кредит» становить собою певне універсальне, узагальнююче поняття, що охоплює усі види банківського і комерційного кредитування, може використовуватись лише в економічній науці. В цивільному праві економічному поняття «кредит» найбільше відповідає поняття «позика», оскільки саме ним охоплюються всі відносини в яких одна сторона передає гроші або речі, визначені родовими ознаками, а інша сторона зобов'язується повернути таку саму суму або кількість речей того ж роду і якості. Причому між поняттями «позика» і «позикові відносини» та «кредит» і «кредитні відносини» ми можемо поставити знак рівності. Таким чином, категорії «позика» і «позикове зобов'язання» отримали характер загальних правових категорій, що охоплюють всі відносини, які позначаються економічним поняттям кредиту. Отже, можна зробити висновок, що у цивільних правовідносинах існує система позикових відносин. Поряд із цим, не можна заперечувати і існування окремої категорії кредитних відносин, які відрізняються від позикових за спрямованістю дії з виконання зобов'язання, що у свою чергу виражається не лише в обов'язку повернення боргу, а і в його наданні (створенні), тобто у двох окремих кредитних правочинах. Останній можна визначити як дію, пов'язану з рухом коштів (майна) від кредитора до позичальника, що створює обов'язок їх повернення у збільшеному розмірі.

Таким чином, можна сказати, що у самому Цивільному кодексі України закріплюється широке поняття кредиту, що краще відображає економічну сутність досліджуваного явища. Загальною юридичною формою позиково-кредитних правовідносин може бути як договір позики (ст. 1046 ЦК України), так і кредитний договір (ст. 1051 ЦК України). Поява не одного, а декількох договорів, що оформлюють позиково-кредитні відно-

сини, не означає, що такі договори протиставляються один одному. Більшість норм, присвячених регулюванню правовідносин позики, можуть бути застосовані до відносин кредиту внаслідок прямої вказівки на це в законі. Як зазначалося, зобов'язання, що визначені законодавцем як кредитні, є позиковими за своєю право-

вою природою. У свою чергу, не можна говорити і про тотожність усіх вказаних договорів (позики, кредиту, комерційного кредитування), оскільки кожному із них притаманні особливості укладання, суб'єктного складу та ін., що істотно відрізняються від інших суміжних договорних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Памятники Римского права. Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М. : Зерцало, 1997. – 608 с.
2. Компанеец Е. С. Применение законодательства о кредитовании и расчетах / Е. С. Компанеец, Э. Г. Полонский. – М. : Юрид. лит., 1967. – 259 с.
3. Ефимова Л. Г. Банковские сделки: право и практика / Л. Г. Ефимова. – М. : НИМП, 2001. – 654 с.
4. Флейшиц Е. А. Расчетные и кредитные правоотношения / Е. А. Флейшиц. – М. : Госюриздат, 1956. – 278 с.
5. Полонский Э. Г. О правовом регулировании расчетных и кредитных отношений / Э. Г. Полонский, В. А. Плинер // Советское государство и право. – 1962. – № 6. – С. 29–32.
6. Куник Я. А. Кредитные и расчетные отношения в торговле / Я. А. Куник. – М. : Экономика, 1970. – 36 с.
7. Агарков М. М. Основы банковского права. Учение о ценных бумагах : курс лекций / М. М. Агарков. – Изд. 2-е. – М. : БЕК, 1994. – 350 с.
8. Гражданское право : учебник : в 3 ч. / под ред.: А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. – М. : Проспект, 1998. – Ч. 2. – 784 с.
9. Новоселова Л. А. Договор займа / Л. А. Новоселова // Правовое регулирование банковской деятельности / под ред. Е. А. Суханова. – М., 1997. – С. 98–99.
10. Витрянский В. В. Категории «кредит» и «кредитные правоотношения» в гражданском праве / В. В. Витрянский // Хозяйство и право. – 2004. – № 9. – С. 3–18.
11. Витрянский В. В. Договор займа: общие положения и отдельные виды договора / В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2004. – 333 с.

УДК 347.27

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В ІПОТЕЧНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

PROTECTION OF THE RIGHTS OF CHILDREN IN THE MORTGAGE LEGAL RELATIONSHIP

Ходико Ю.С.,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри цивільного права № 1

Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

У статті автором розглядається питання захисту прав дітей в іпотечних правовідносинах. Розглянуто проблеми механізму захисту прав дітей на стадіях регулятивних та охоронних правовідносин. Проаналізовано українське законодавство, наукові дослідження, зроблені ґрунтовні висновки, які мають як теоретичне, так і практичне значення щодо окресленого питання.

Ключові слова: іпотека, іпотека житла, іпотечні правовідносини, захист прав дітей, діти, житло.

В статье автором рассматривается вопрос защиты прав детей в ипотечных правоотношениях. Рассмотрены проблемы механизма защиты прав детей на стадиях регулятивных и охранительных правоотношений. Проанализировано украинское законодательство, научные исследования, сделаны основательные выводы, которые имеют как теоретическое, так и практическое значение относительно указанного вопроса.

Ключевые слова: ипотека, ипотека жилья, ипотечные правоотношения, защита прав детей, дети, жилье.

In the article the author examines a question of protection of the rights of children in the mortgage legal relationship. The problems of protecting the rights of children at all stages of the regulatory and enforcement legal relationship. Ukrainian legislation, historical and foreign experience analyse in relation to the outlined question.

Key words: mortgage, housing mortgage, mortgage legal relationship, protection of the rights of children, children, housing.

Постановка проблеми. Захист прав дітей в демократичній державі має особливе значення. Це пов'язано з тим, що діти відносяться до соціально незахищеної верстви населення, і самостійно, в силу відсутності повної дієздатності, не можуть в повній мірі реалізувати надані їм права та захищати останні в разі їх порушення.

У механізмі правового регулювання захист інтересів суб'єктів цивільних правовідносин реалізується

ся шляхом встановлення двох видів норм: регулятивних та охоронних. Перші – регулятивні, шляхом надання учасникам цивільних прав та покладення на них юридичних обов'язків урегульовують певну сферу суспільних відносин, зокрема захист прав дітей у відносинах, що складаються в сфері іпотеки. Наділення суб'єктів правовідносин відповідними правами та покладенням на них обов'язків забезпечує в превентивному порядку вже на стадії врегулю-